

LEREN BIJ LESUITVAL

Maandagochtend, kwart voor acht. Al vroeg gaat op de administratie van de school de telefoon over. Een van de docenten meldt zich ziek en kan geen les komen geven. De roostermaker belt onmiddellijk enkele leerlingen van de onderbouw om de telefoonketen in werking te zetten, zodat hun klasgenoten ervan op de hoogte worden gesteld dat de eerste les uitvalt. Daarna gaat hij snel aan de slag om het lesrooster aan te passen en vervangende leraren in te zetten. Want de school heeft ervoor gekozen zoveel mogelijk leertijd te behouden.

Wanneer roosterlessen niet doorgaan, is op school sprake van lesuitval. Lessen kunnen door allerlei oorzaken uitvallen. Sommige oorzaken zijn te voorzien en in de planning mee te nemen. Denk aan excursies, sportdagen, proefwerkperioden, schoolonderzoeken en examens. Ook van een aantal onderwijsondersteunende activiteiten is vaak vooraf duidelijk wanneer deze plaatsvinden: begin en einde van het schooljaar, rapportvergaderingen en nascholing van leraren. Lesuitval door dit soort activiteiten is dan van te voren in te roosteren. Scholen krijgen echter ook te maken met lesuitval die niet vooraf te plannen en te voorzien is en die het gevolg is van ziekte, buitengewoon verlof en vacatures.

Benchmarking

Medio vorig jaar zocht KPC Groep contact met een dertigtal scholen om voorbeelden te vinden waarmee scholen in staat zijn meer efficiënt, effectief en creatief met (niet-planbare) lesuitval om te gaan. Uiteindelijk bleken veertien scholen bereid en in staat om deel te nemen aan een telefonisch interview dat tot doel had een indruk te krijgen van de situatie rond de lesuitval op school. Eerder al (eind 1996) voerde KPC Groep een praktijkobservatie uit onder een beperkt aantal scholen om een beeld te krijgen hoe scholen in de praktijk met lesuitval omgaan en welke maatregelen ze met succes toepasten om planbare lesuitval tegen te gaan. Hoewel er natuurlijk geen sprake kan zijn van representatieve steekproeven, zijn de uitspraken en ervaringen van deze scholen wel van belang, omdat andere scholen hiervan kunnen leren (benchmarking).

Meer beheersmatig dan onderwijskundig

Geen school die met een grote boog om lesuitval heen loopt: elke school heeft op dit punt beleid, procedures en registratiesystemen ontwikkeld en tal van maatregelen genomen. De noodzaak om lesuitval te beperken wordt breed gedragen, maar scholen blijken geen voorstander van dwingend voorgeschreven maatregelen om dit te bereiken. Ze zoeken naar een goed evenwicht tussen enerzijds onderwijstijd en onderwijsprogramma en anderzijds de eigen pedagogische verantwoordelijkheid van de school.

Het meest opvallend is, dat scholen met name beheersmatig en nauwelijks of niet onderwijskundig met lesuitval omgaan. De betrokkenheid van schoolleiders uit zich vooral in het oplossen van de dagelijkse problemen en waarderen leraren die met een zeker gemak en zonder gemopper lesuitval opvangen. Om ouders, leerlingen en leraren te informeren over lesuitval, maken scholen gebruik van telefoonketens, monitoren of informatieborden in de centrale hal, het wekelijks informatiebulletin, briefjes in het postvak, het mededelingenbord in de lerarenkamer of de schooltelefoon. Met name bij langdurige ziekte van een leraar of in speciale gevallen informeren scholen ouders via een brief. Ruim de helft van de scholen heeft in het personeelsbeleid vastgelegd dat het tot de taak van leraren behoort om lessen te vervangen en werkzaamheden van collega's over te nemen. Op een enkele

uitzondering na blijken scholen echter de creatieve vermogens van leraren niet in te schakelen bij het oplossen van lesuitval. Het beleid beperkt zich dan ook tot twee zaken: uitvallende werkzaamheden opvangen en het eerlijk en rechtvaardig verdelen van als onaangenaam ervaren vervangende werkzaamheden.

Ouders en leerlingen

Hoe reageren ouders en leerlingen zelf eigenlijk op lesuitval?

De meeste scholen melden dat ouders in het algemeen tevreden zijn over het vervangingsbeleid dat de school voert. Maar ze zijn ook kritisch en trekken aan de bel wanneer ze vinden dat er te veel lessen uitvallen. Terwijl de ene school geen moeite heeft met het uitleggen van het vervangingsbeleid aan ouders, vindt de andere school dat juist wèl moeilijk wanneer ouders klagen over lesuitval.

Leerlingen reageren verschillend op het uitvallen van lessen. Als ze weten dat hun lessen gewoon doorgaan of dat ze aan de slag kunnen met een werkpakket, brengt dat een zekere rust. Andere leerlingen staan te juichen wanneer een les uitvalt, maar vervelen zich vervolgens al snel omdat ze niet weten hoe ze de uitgevallen lestijd moeten besteden. Ofwel ze zien het nut van het maken van een opdracht niet in en gaan liever hun huiswerk maken. Leerlingen van de onderbouw hebben in het algemeen liever vrij wanneer een les uitvalt, terwijl leerlingen van de bovenbouw steeds meer beseffen dat hun tijd op school werktijd is.

Leraren

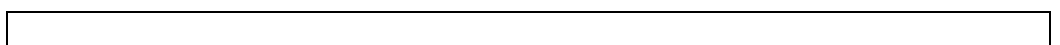
En de leraren? Hoe staan zij tegenover vervangingstaken die daarvan het gevolg zijn? De meeste scholen laten weten dat hun leraren niet staan te springen om in te vallen: ze vinden het niet leuk en zijn er niet blij mee. Waarom niet? Omdat ze vervanging van uitgevallen lessen als een noodzakelijk kwaad zien dat extra belasting, taakverzwaring en motivatieproblemen met zich meebrengt. Desondanks tonen de meeste leraren wel begrip voor de situatie en zijn ze bereid een bijdrage te leveren om het probleem op te lossen. Naarmate de school meer beleid maakt op lesuitval en vervanging neemt de weerstand onder leraren af en groeit de acceptatie.

Plan van aanpak

Een goed begin is het halve werk. Het juiste begin om lesuitval vanuit onderwijskundig gezichtspunt aan te pakken, bestaat uit een gedegen verkenning door de schoolleiding. Indien die er niet veel in ziet, heeft verder gaan geen zin. Wanneer het besluit valt om wèl verder te gaan, is de volgende stap een plan van aanpak te schrijven. Een plan waarin nauwkeurig wordt omschreven wat het doel en het resultaat van het proces moet zijn, wie daar zoal bij betrokken zijn, welke middelen nodig zijn enz. Op basis daarvan kan het proces worden gestart. Op weg om de wegvallende onderwijs- en lesroosteruren om te zetten in leerarrangementen. Op weg naar het daadwerkelijk gebruik van faciliteiten door leerlingen, ter ondersteuning bij het zelfstandig leren tijdens die schooluren. Op weg naar het behoud van leertijd.

Leren bij lesuitval: kwaliteitsverbetering door onderwijskundige aanpak werd geschreven door JanKouwelaar en Jos Theunissen. Bestelnummer 2.510.22, ISBN 90-6755-127-9.

Eerder verscheen bij KPC Groep de publicatie *Omgaan met lesuitval: kwaliteitsverbetering door planmatige aanpak* (auteur: Jos Theunissen). Bestelnummer 2.510.20, ISBN 90-6755-123-6. In deze uitgave ging het vooral om maatregelen die de school kan nemen om planbare lesuitval tegen te gaan.

Hoe gaat uw school met onverwachte, ongeplande lesuitval om: op de dag zelf, de dagen of weken daarna? Welke lijn volgt uw school voor bijvoorbeeld buitengewoon verlof of onverwachte afwezigheid van leraren? En hoe kan de school wegvallende onderwijs- en lesroosteruren omzetten in leerarrangementen? Hoe kan zij zorgen voor faciliteiten die leerlingen daadwerkelijk gebruiken en die hen ondersteuning bieden bij het zelfstandig leren tijdens die schooluren? Anders geformuleerd: hoe kan een school ervoor zorgen dat de leertijd behouden blijft?